

การสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา

Building Understanding between Religions

นิรันดร์ พันทรกิจ¹

Niran Pantharakit

บทคัดย่อ

ความต่างศาสนามาจากถิ่นกำเนิด เวลาที่ถือกำเนิด กระทั่งภูมิหลังและขนบธรรมเนียมที่ต่างกัน ความต่างศาสนาของมนุษย์บางครั้งก็เกื้อกูลกัน และบางครั้งก็นำไปสู่ความขัดแย้ง และหากพิจารณาความขัดแย้งในโลกนี้ให้ถ่องแท้แล้วจะมีนัยยะของความขัดแย้งทางศาสนา มาเกี่ยวโยงทั้งสิ้น การนับถือศาสนามี 3 ระดับ ตั้งแต่ระดับที่ยึดมั่นในศาสนาใดศาสนาหนึ่ง จนไม่ยอมรับการมีอยู่จริงของศาสนาอื่น ระดับที่ยอมรับการมีอยู่ของศาสนาอื่นแต่ให้คุณค่าแก่ศาสนาที่ตนเองนับถือ และระดับที่ยอมรับการมีอยู่อย่างหลากหลายของทุกความเชื่อ ทุกศาสนา แนวคิดประการหลังนี้จึงเป็นทางออกของความขัดแย้งทางศาสนา ได้มีความพยายาม ประสานความเข้าใจระหว่างศาสนาอยู่เสมอทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และระดับผู้นำศาสนา ในโลกจนได้ข้อสรุปตรงกันประการสำคัญว่า ทุกศาสนาล้วนแล้วแต่นำไปสู่จุดหมายเดียวกัน คือ สอนคนให้เป็นคนดี มีสันติสุข แต่ก็ยังมีความขัดแย้งเชิงแนวคิดออกมาอีกว่า ในเมื่อศาสนา นำไปสู่จุดหมายเดียวกันแล้ว ทำไมจึงไม่หลอมรวมทุกศาสนาให้เป็นศาสนาเดียวกัน ซึ่งก็กลับกลายเป็นประเด็นขัดแย้งใหม่ทางศาสนา

ที่สุดแล้วแนวคิดที่ยอมรับอย่างกว้างขวางก็คือ มนุษย์ไม่จำเป็นต้องมีความเชื่อแบบเดียวกัน หรือไม่จำเป็นต้องมีวิถีชีวิตแบบเดียวกัน ความดีในแต่ละศาสนาจึงไม่ควร

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ต้องตีความในแบบเดียวกัน การจัดความขัดแย้งอันจะนำไปสู่ความเข้าใจอันดีระหว่างคนต่างศาสนาก็คือ การหันกลับไปศึกษาปรัชญาคำสอนของศาสนาที่ตนเองนับถือให้ลึกซึ้งถึงแก่นแท้ ซึ่งจะนำไปสู่ข้อสรุปตรงกันคือ ทุกศาสนาล้วนแล้วแต่สอนให้คนเป็นคนดี ไม่ปฏิเสธความเชื่อของคนอื่นหรือศาสนาอื่น และคนดีย่อมเห็นคุณค่าของคนอื่น อันจะนำมนุษยชาติไปสู่การอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขนั่นเอง

“ไม่มีสันติภาพระหว่างประชาชาติต่างๆ หากไม่มีสันติภาพระหว่างศาสนา
ไม่มีสันติภาพระหว่างศาสนา หากไม่มีจากการเสวนาระหว่างศาสนา
ไม่มีการเสวนาระหว่างศาสนา หากไม่มีการตรวจสอบพื้นฐานคำสอนของศาสนา”
ฮานส์ คุง (2009)

Abstract

The differences between religions are from the differences of living places, traditions, and cultures. However, these kinds of differences bring either supports or conflicts. It is considered that the human conflicts come from the conflicts between religions. Religious beliefs can be classified into three systems ranging from monotheism, monolatry (or polytheism) to autotheism. The last belief system, monolatry, is considered to be a solution to religious conflict. There is an attempt of religious leaders to bring the harmony and peace to the world. However, the idea of merging all religions is still an issue.

It is finally believed that human may have different viewpoints and lifestyles which mean that religions should not be considered and judged in a similar way. It is important that each person should study the core concept of

their own religion as the aim of the religions is to promote those who believe to be a good person.

“No peace among the nations without peace among the religions
No peace among the religions without dialogue between the religions
No dialogue between the religions without the investigation
Of the foundation of the religions”

Keywords : Religions, peace, differences

Hans Kung (2009)

ความนำ

ศาสนาไม่ว่าจะถูกอธิบายว่าเกิดจากวิวัฒนาการทางสติปัญญาของมนุษย์หรือเกิดจากการที่พระพุทธรเจ้าเปิดเผยความจริงแก่มนุษย์ก็ตาม ศาสนาก็เป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งของสังคมมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นควบคู่กับมนุษย์มายาวนาน เราจะเห็นว่าบทบาทของศาสนานั้นมีอิทธิพลไม่เฉพาะแต่เพียงความคิด ความเชื่อ ซึ่งส่งผลต่อการกำเนิดรูปแบบวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมเท่านั้น แต่ศาสนายังส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติด้วย ในบางครั้ง ด้วยอิทธิพลของคำสอนทางศาสนาและแบบอย่างอันงดงามของผู้ให้กำเนิดศาสนา ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชีวิตและสังคมไปในทางที่ดีขึ้นอย่างมากมาย บทบาทของศาสนาได้นุ้มนำสังคมที่กำลังอยู่ในสภาพมืดบอดและจมดิ่งสู่ความหายนะนั้น กลับกลายเป็นสังคมสงบสุขสันติ สมาชิกในสังคมดำรงชีวิตอยู่ด้วยคุณธรรมและจริยธรรม อย่างไรก็ตาม ในทางตรงกันข้าม ในบางครั้งประวัติศาสตร์ได้พิสูจน์ให้เห็นว่า ศาสนาก็นำการกดขี่ แยกแยะ ชัดแย้ง และความเป็นศัตรูกันมาสู่สังคม

อนึ่ง เราต้องยอมรับว่า การนับถือศาสนาที่แตกต่างกันของคนในสังคมเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง เหตุผลประการหนึ่งที่สามารถอธิบายความแตกต่างทางศาสนาก็คือ ศาสนา

แต่ละศาสนาถือกำเนิดในสถานที่ที่แตกต่างกัน ในขณะที่ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู พุทธศาสนา และศาสนาซิกข์ ถือกำเนิดในสถานที่ประเทศอินเดียและเนปาลในปัจจุบัน ศาสนายูดาห์และคริสต์ ถือกำเนิดในลุ่มน้ำไทกริสยูเฟรติสและปาเลสไตน์ ส่วนศาสนาอิสลามนั้น มีแนวคิดประวัติศาสตร์ทางศาสนาว่า เป็นวิวัฒนาการต่อเนื่องของศาสนายูดาห์และศาสนาคริสต์ ถือกำเนิดที่เมืองมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบียในปัจจุบัน

นอกจากความแตกต่างในแหล่งกำเนิดของศาสนาแล้ว เวลาแห่งการถือกำเนิดของศาสนาก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ศาสนามีความแตกต่างกัน ศาสนาพราหมณ์ถือกำเนิดในอินเดียมายาวนานหลายพันปี ก่อนที่เจ้าชายสิทธัตถะจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าและออกเผยแผ่คำสอนของพระองค์ ในขณะที่ศาสนาซิกข์ได้ถือกำเนิดโดยคุรูนานก หลังจากเสด็จดับขันธปรินิพพานถึง 2,000 ปี และเมื่อเวลาผ่านไปมีการปรับตัวของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ด้วยนักคิดทางศาสนาในเวลาต่อมาอีกมากมาย

ในส่วนของศาสนายูดาห์ คริสต์ และอิสลามนั้น หากถือเอาอับราฮัมเป็นต้นกำเนิดของศาสนายูดาห์ ซึ่งอยู่ในช่วง 3,000 ปี และมีวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์อันยาวนานผ่านเรื่องราวของชนชาติยิว ตามเรื่องเล่าที่ปรากฏพระคัมภีร์โตราห์ และพระคริสตธรรมคัมภีร์เก่า จนกระทั่งถึงยุคที่ชาวยิวถูกปกครองโดยอาณาจักรโรมัน พระเยซูถือกำเนิดขึ้นในยุคนั้น บนความเชื่อของชาวยิวว่า จะมีผู้มาปลดปล่อยชนชาติของตนเองให้พ้นจากความปกครองของโรมัน ในวิวัฒนาการยุคแรก ชุมชนที่มีความเชื่อตามคำสั่งสอนของพระเยซูคริสต์ว่าเป็นแค่เพียงชุมชนยิวเล็กๆ การวิวัฒนาการที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างยิ่งใหญ่ คือ แนวคิดทางเทววิทยาของ เซนต์ปอล ที่เปิดให้ “คนต่างชาติ” ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนทางศาสนา และวิวัฒนาการเป็นศาสนาคริสต์อย่างสมบูรณ์แบบในเวลาต่อมา ในส่วนของศาสนาอิสลามนั้น ถ้านับจากปีดับขันธปรินิพพานขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ถือเป็นจุดเริ่มของนบ้นักราช ท่านศาสนามุฮัมมัด กำเนิดขึ้นหลังจากนั้น รว 1,000 กว่าปี ซึ่งถ้าเรียงลำดับเวลาพระพุทธเจ้าถือกำเนิดก่อนพระเยซูคริสต์ประมาณ 500 ปี และพระศาสดามุฮัมมัด ถือกำเนิดจากพระเยซูคริสต์ประมาณ 500 ปี

ที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น เพื่อชี้ให้เห็นว่า การกำเนิดของศาสนาในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ถึง 500 ปี หรือ 1,000 ปีนั้น ย่อมมีอะไรที่แตกต่างกันอย่างแน่นอน

นอกจากสถานที่และเวลาดังที่กล่าวเอาข้างต้น ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ศาสนาต่างๆ ถือกำเนิดขึ้นเพื่อเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ศาสนา มีความแตกต่างกัน ในขณะที่ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ถือกำเนิดขึ้นของอารยธรรมที่เป็นการรวมตัวของสองชนชาติ คือ อารยันและดราวิเดียน พระพุทธศาสนาก็ถือกำเนิดขึ้นในท่ามกลาง ความเชื่อของการนับถือศาสนายุคโบราณของชนเผ่า ในขณะที่คริสต์ศาสนาถือกำเนิดขึ้น ในท่ามกลางศาสนายูดาห์ และการปกครองของอาณาจักรโรมัน ด้านศาสนาอิสลามนั้น ก็ถือกำเนิดขึ้นในท่ามกลางความเชื่อทางศาสนาของยุคโบราณ ความเชื่อของชาวยิว คริสต์ และศาสนาโซโรอัสเตอร์ ซึ่งเป็นที่รู้จักของชาวอาหรับในช่วงเวลานั้น ความแตกต่างทางภูมิหลัง ของขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ในการกำเนิดศาสนาเหล่านี้ย่อมเป็นปัจจัยสำคัญ ที่ส่งผลให้ศาสนามีความแตกต่างกัน

แม้ความแตกต่างกัน อันเกิดจากสถานที่ เวลา ภูมิหลังที่แตกต่างกัน และช่วงเวลา อันยาวนานของประวัติศาสตร์ ทำให้ศาสนาต่างๆ เหล่านี้เข้ามาปฏิสัมพันธ์ในลักษณะต่างๆ บางครั้งก็เป็นการเกื้อกูล ส่งเสริม และมีความพยายามที่จะเข้าใจกันและกัน แต่บางครั้ง การปฏิสัมพันธ์ในลักษณะความขัดแย้งกัน อาจจะเป็นความขัดแย้งในลักษณะเล็กๆ ระหว่าง ศาสนิกชน หรือความขัดแย้งระหว่างชุมชนทางศาสนา หรือขยายวงกว้างไปสู่สงครามทาง ศาสนาก็เคยเกิดขึ้นมาแล้ว ความขัดแย้งและสงครามที่เกิดขึ้นอาจจะถูกอธิบายว่าเป็นเรื่องของความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ หรือความขัดแย้งทางการเมืองมากกว่าความขัดแย้ง ทางศาสนา แต่เราก็ไม่อาจจะปฏิเสธได้ว่าความขัดแย้งเหล่านั้นก็มีนัยยะในทางศาสนา จะไม่ทางตรงก็ทางอ้อม จะด้วยความตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม

อนึ่ง เราจะเห็นจากข้อเท็จจริงว่า ความขัดแย้งในทางศาสนาไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะ ความขัดแย้งระหว่างศาสนาเท่านั้น แต่ความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นในศาสนาเดียวกันก็ได้ อย่างที่เราเห็นมาแล้วในสงคราม 30 ปี ระหว่างชาวคริสต์นิกายคาทอลิกกับโปรเตสแตนต์ หรือ

ความขัดแย้งระหว่างมุสลิมนิกายสุนนีกับมุสลิมนิกายชีอะฮ์ หรือแม้แต่ความเห็นที่แตกต่างกันของชาวพุทธทั่วไปกับชาวพุทธสันติโคกหรือธรรมกาย เป็นต้น

ความเข้าใจศาสนา 3 แบบ

โดยปกติผู้คนในสังคมนั้น เมื่อยึดมั่นศรัทธาในศาสนาใด ก็จะมี ความเชื่อในคำสอนในศาสนาที่ตนนับถือ นั้นถูกต้องเป็นหลักธรรมสูงสุด กรณีอย่างนี้ย่อมเกิดขึ้นกับทุกศาสนา และไม่ถือเป็นเรื่องแปลกประหลาดอะไร แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ เมื่อผู้นับถือศาสนานั้นๆ ต้องไปปฏิสัมพันธ์กับศาสนาอื่นๆ ทำที่ มุมมองที่มีต่อศาสนาอื่นนั้นเป็นอย่างไร

ท่าทีหรือทัศนคติของผู้นับถือศาสนาที่มีต่อศาสนาอื่นเป็นเรื่องสำคัญมาก ประวัติศาสตร์ได้พิสูจน์แล้วว่า ท่าทีของศาสนาหนึ่งนั้น ได้ก่อให้เกิดเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์หลายครั้งหลายประการ อย่างที่ทราบกันอยู่ในหมู่ผู้ที่สนใจประวัติศาสตร์โดยเฉพาะอย่างยิ่งประวัติศาสตร์ศาสนา

อย่างไรก็ตาม จากท่าทีและความเข้าใจศาสนาเช่นนี้ นักวิชาทางศาสนาได้แบ่งแนวคิดความเข้าใจทางศาสนาออกเป็น 3 แบบ ดังนี้

แบบที่ 1

ความเข้าใจหรือท่าทีของผู้นับถือศาสนาที่มีต่อศาสนาอื่นๆ แบบแรกเรียกว่า religious exclusivism คำๆ นี้ยังไม่มีคำแปลที่เป็นทางการในภาษาไทย แต่โดยสรุปก็คือหลักความเชื่อที่ว่า แม้จะมีศาสนาในโลกจำนวนมาก แต่มีเพียงศาสนาเดียวหรือระบบความเชื่อเดียวเท่านั้นที่ถูกต้อง ท่าทีของผู้นับถือศาสนาแบบนี้ สัจธรรมมีอยู่หนึ่งเดียวเฉพาะที่อยู่ในศาสนาของตนเท่านั้น คำสอนของศาสนาอื่นไม่ถูกต้อง ไม่เป็นสัจธรรม การบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต จะไม่มีช่องทาง หรือวิถีทางอื่นเลย นอกจากวิถีทางเฉพาะของศาสนาที่ตนนับถือเท่านั้น

ท่าทีแบบ exclusivism นี้ ไม่เฉพาะศาสนาที่ตนนับถือต่อศาสนาอื่นเท่านั้น แม้ในศาสนาเดียวกันต่างลัทธิออกไป ต่างระบบวิถีปฏิบัติออกไป ก็จะมีท่าทีว่า เฉพาะความเชื่อ

หรือแนวทางปฏิบัติของนิกายหรือสำนักคิดของตนเท่านั้นที่จะบรรลุเป้าหมายสูงสุดของศาสนา แนวคิดหรือแนวปฏิบัติของนิกายอื่นๆ หรือสำนักคิดอื่นๆ จะไม่สามารถบรรลุเป้าหมายของศาสนาได้ ไม่ว่าจะเป็น “ความรอด” “นิพพาน” หรือ “สวรรค์” ก็ตาม

แนวคิดนี้ปรากฏอยู่ในทุกศาสนา มีนัยยะคำสอนที่แสดงให้เห็นในท่าทีดังกล่าว เช่น ขนบความเชื่อของชาวยิวว่า เฉพาะชาวยิวเท่านั้นที่เป็นประชาชาติที่พระเจ้าทรงเลือก หรือเป็น “the choosen people” และพระเจ้าของชาวยิวหรือ “Yahweh” เท่านั้น คือ พระเจ้าที่เที่ยงแท้พระองค์เดียว ดังปรากฏข้อความในคัมภีร์ไบเบิล พระคริสตธรรมคัมภีร์เก่า

“ข้าแต่พระเจ้า ในบรรดาพระเจ้าทั้งปวง องค์ไหนจะเหนือพระองค์เล่า องค์ไหนจะเหมือนพระองค์เล่า”

(อพยพ 15 : 11)

“มนุษย์จะสร้างพระเจ้าไว้สำหรับตนเองได้หรือ สิ่งนั้นไม่ใช่พระเจ้า

(เยเรมีย์ 16 : 20)

แนวคิดแบบพระเจ้าที่แท้จริง คือ พระเจ้าของชนชาติยิว และประชาชาติที่ได้รับการเลือกสรร คือ ชาวยิวเท่านั้น เป็นท่าทีแบบ exclusivism อย่างชัดเจน

แนวคิดแบบ exclusivism นี้ยังปรากฏต่อมาในคำสอนของคริสต์ศาสนาที่ว่า “ความรอด” ของมนุษยชาติทั้งหลายนั้น จะเกิดขึ้นได้ก็โดยผ่านพระเยซูคริสต์เท่านั้น โดยข้ออ้างจากพระคัมภีร์ไบเบิลภาคพันธสัญญาใหม่ว่า

“พระเยซูตรัสกับเขาว่า เราเป็นทางนั้น เป็นความจริงและเป็นชีวิต
ไม่มีใครใดมาถึงพระบิดาได้นอกจากมาทางเรา ถ้าท่านทั้งหลายรู้จักเรา
แล้วท่านจะรู้จักพระบิดาของเราด้วย ตั้งแต่นี้ไปท่านก็รู้จัก
พระองค์และได้เห็นพระองค์”

(ยอห์น 14 : 6 - 7)

“เพราะทุกคนทำบาปและเสื่อมจากพระกิตติคุณของพระเจ้า
แต่พระเจ้าทรงพระกรุณาให้เขาเป็นผู้ชอบธรรม โดยไม่คิดมูลค่า
โดยที่พระเยซูคริสต์ทรงไถ่เขาให้พ้นบาปแล้ว พระเจ้าทรงตั้งพระเยซูไว้
ให้เป็นที่ยึดมั่นพระอาชญา โดยพระโลหิตของพระองค์ โดยความเชื่อจึงได้ผล”
(โรม 3 : 23 - 25)

“ในผู้อื่นความรอดไม่มีเลย ด้วยว่านามอื่น ซึ่งให้เราทั้งหลายรอดได้
ไม่ทรงโปรดให้มีในท่ามกลางมนุษย์ทั่วได้ฟ้า”
(กิจการอัครทูต 4 : 12)

ในอิสลามก็มีแนวคิดหรือท่าทีแบบ exclusivism เช่นกัน แนวคิดนี้ปรากฏตั้งแต่
การเริ่มเผยแพรศาสนาของศาสดามุฮัมมัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่าทีต่อศาสนาแบบพหุเทวนิยม
ในสมัยนั้น และเห็นว่า ศาสนาที่เที่ยงแท้และจะนำมนุษย์ไปสู่จุดหมายปลายทาง คือ สรวงสวรรค์
นั้นเฉพาะแค่ศาสนาอิสลามเท่านั้น ดังที่ คัมภีร์อัลกุรอานกล่าวว่า

“แท้จริงศาสนา ณ อัลลอฮ์ นั้นคืออิสลาม”
(อาลี – อิมรอน, 3 : 19)

“และผู้ใดแสวงหาศาสนาหนึ่งศาสนาใดอื่นนอกจากอิสลามแล้ว
ศาสนานั้นจะไม่ถูกรับจากเขา (คือ อัลลอฮ์จะไม่ยอมรับ) และ
ในปรโลกเขาจะอยู่ในหมู่ผู้ขาดทุน”
(อาลีอิมรอน, 3 : 85)

“และข้าได้เลือกอิสลามให้เป็นศาสนาของพวกเจ้าแล้ว”
(อัล – มาอิดะฮ์, 5 : 3)

แม้จะมีคำสอนเรื่องกาลามสูตร ซึ่งปฏิเสธการที่จะยอมรับคำสอนของลัทธิใด
โดยไม่ผ่านการพิสูจน์ด้วยตัวเองในพระพุทธศาสนานั้นก็มีท่าทีแบบ exclusivism เห็นได้ตั้งแต่

แนวคิดที่ปฏิเสธคำสอนของศาสนาพราหมณ์ในเวลานั้นของพระพุทธเจ้า และเห็นว่าแนวคิดของเจ้าลัทธิต่างๆ นั้นไม่ใช่ทางที่บรรลुจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต และมั่นใจว่าแนวทางที่พระองค์ทรงค้นพบเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่จุดหมายปลายทางที่แท้จริง ในคัมภีร์พระไตรปิฎก พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ใน จุฬสีหนาทสูตร ว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณะมีในพระศาสนานี้เท่าไร
สมณะที่สองมีในพระศาสนานี้ สมณะที่สามในศาสนานี้
สมณะที่สี่ในศาสนานี้ ลัทธิของศาสดาอื่นว่างเปล่าจากสมณะผู้รู้ทั่วถึง...”

และได้ยืนยันในข้อความพระสูตรเดียวกันถึงธรรมสี่ประการว่า

“ธรรม 4 อย่างนั้นเป็นไฉน? 4 อย่าง คือ ความเลื่อมใสในพระศาสดา
ของพวกเรา มีอยู่ ความเลื่อมใสในพระธรรมมีอยู่ ความกระทำให้
บริบูรณ์ในศีลมีอยู่ ทั้งศฤงษณ์และบรรพชิต ความประพฤติธรรม
ร่วมกัน เป็นที่น่ายรัก น่าพอใจมีอยู่ ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรม 4
ประการเหล่านี้แล อันผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้รู้ ผู้เห็น
เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว ที่พวกเราเล็งเห็นธรรมเหล่านี้ในตน
จึงกล่าวอย่างนี้...ลัทธิของศาสดาอื่นว่างเปล่าจากสมณะผู้รู้ทั่วถึง”...

(พระไตรปิฎกเล่มที่ 12 : 154)

นอกจากคำตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าดังที่กล่าวแล้วข้างต้น วิธีแห่งการบรรลุธรรม หรือ “มรรค” ซึ่งมีแนวทาง 8 ประการนั้น เป็นที่จะนำไปสู่การบรรลุธรรมตามลำดับขั้น ซึ่งเป็นเรื่องยากที่ชาวพุทธที่มีแนวคิดแบบ exclusivism จะยอมรับว่า วิธีทางของศาสนาอื่นจะสามารถทำให้คนบรรลุธรรมได้

แบบที่ 2

Religious inclusivism คือ ท่าทีที่เห็นว่า ถึงแม้จะมีศาสนาหลายศาสนา ทุกศาสนาก็มีความเชื่อที่ถูกต้องเช่นกัน เป็นแต่เพียงว่ามีเฉพาะศาสนาเดียวหรือลัทธิศาสนาหรือระบบความเชื่อเดียวที่มีความจริงสูงสุด นั้นหมายความว่า ยอมรับว่ามีความถูกต้องอยู่บ้างในลัทธิหรือระบบความเชื่ออื่น คือ ยอมรับเปิดใจกว้างที่จะยอมรับความจริงว่าในศาสนาหรือระบบความเชื่ออื่นก็มีความถูกต้อง แต่ก็ยังสงวนท่าทีไว้ โดยยกศาสนาที่ตนนับถือว่าเป็นศาสนาที่มีสถานะสูงกว่าศาสนาหรือระบบความเชื่ออื่นๆ

ในคริสต์ศาสนา แนวคิดแบบ religious inclusivism นี้ เริ่มมีบทบาทมากขึ้นอย่างน้อยชาวตะวันตกได้รับรู้ มีประสบการณ์มากมายถึงอันตรายของแนวคิดแบบ religious exclusivism อยู่มากพอสมควร มีข้อความจากคัมภีร์ไบเบิลอยู่จำนวนมาก ซึ่งแสดงออกแนวคิดแบบ religious inclusivism ดังตัวอย่างที่จะยกมา ดังนี้

พระเยซูตรัสว่า

“ผู้ใดไม่เป็นฝ่ายต่อสู้เรา ผู้นั้นเป็นฝ่ายเราแล้ว”

(มาระโก, 9 : 40)

“พระองค์ไม่ประสงค์ที่จะให้ผู้หนึ่งผู้ใดพินาศเลย แต่ทรงปรารถนาที่จะให้คนทั้งปวงกลับใจเสียใหม่”

(2 เปโตร, 3 : 9)

“ความสว่างที่แท้ทำให้มนุษย์เห็นความจริงนั้นได้”

(ยอห์น, 1 : 9)

“เพราะว่าพระคุณของพระเจ้าได้ปรากฏแล้ว เพื่อช่วยคนทั้งปวงให้รอด”

(ทิตัส, 2 : 11)

“เพราะว่าพระเจ้าทรงรักโลก จนได้ทรงประทานพระบุตรองค์เดียวของพระองค์ เพื่อทุกคนที่วางใจในพระบุตรนั้นจะไม่พินาศ แต่มีชีวิต

นรินทร์ เพราะว่าพระเจ้าทรงให้พระบุตรเข้ามาในโลก แต่เพื่อช่วยกู้โลกให้รอดโดยพระบุตรนั้น”

(ยอห์น, 3 : 16 - 17)

ในความเชื่อของศาสนาอิสลามนั้น แนวคิดแบบ religious inclusivism นี้ ก็ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในคัมภีร์อัลกุรอานที่พระองค์อัลลอฮ์ทรงประทานให้แก่ท่านศาสดามุฮัมมัด ดังโองการต่างๆ ต่อไปนี้

“แท้จริงบรรดาผู้ศรัทธา และบรรดาผู้เป็นยิว และบรรดาผู้เป็นคริสเตียน และศอปีอินนั้น ผู้ใดก็ตามที่ศรัทธาต่ออัลลอฮ์และวันปรโลกและกระทำความดี ดังนั้น สำหรับพวกเขา คือ รางวัลแก่เขาทั้งหลาย ณ พระผู้อภิบาลแก่เขาทั้งหลาย จะไม่มีความหวาดกลัวแก่เขาทั้งหลาย และเขาทั้งหลายจะไม่ระทม”

(อาลิอิมรอน, 3 : 62 ; อัล – มาอิด, 5 : 69)

“และแท้จริงในหมู่ชาวคัมภีร์นั้น แน่แน่นอนมีผู้ศรัทธาในอัลลอฮ์ และที่ได้ถูกประทานลงมาแก่สุเจ้า และที่ได้ถูกประทานแก่พวกเขา เป็นผู้ถ่อมตนต่ออัลลอฮ์ พวกเขาไม่แลกเปลี่ยนโองการทั้งหลาย ด้วยราคาเล็กน้อยเหล่านี้สำหรับพวกเขา คือ รางวัลของพวกเขาทั้งหลาย ณ พระผู้อภิบาลของพวกเขา”

(อาลิ-อิทรอน, 3 : 10)

นอกเหนือจากโองการในคัมภีร์อัลกุรอานที่นำมากล่าวอ้างแล้วข้างต้น หลักศรัทธาอีก 2 ประการที่จะนำเข้ามาในส่วนของแนวคิดแบบ inclusivism ได้ คือ หลักการศรัทธาในพระคัมภีร์ทั้งหลาย และหลักศรัทธาในบรรดาศาสดา (รَسُول) ทั้งหลาย หลักความเชื่อทั้ง 2 ประการนี้ มีความเชื่อมโยงกัน โดยมีฐานคิดที่ว่า เมื่อพระเจ้าให้มนุษย์เกิดมาในโลกนี้ พระเจ้าก็ประทานแนวทางในการดำเนินชีวิตแก่มนุษย์ ซึ่งจะถูกระทานลงมาเป็นคัมภีร์ทั้งหลาย

ในขณะเดียวกัน ก็ทรงได้มีมนุษย์คนหนึ่งถือกำเนิดขึ้นมาแต่ละยุคสมัย ดังปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอาน ว่า

“และสำหรับทุกๆ ประชาชาตินั้นมีศาสดา
มนุษย์เป็นประชาชาติเดียวกัน ดังนั้น อัลลอฮ์ได้ทรงตั้งบรรดาศาสดา
เป็นผู้แจ้งข่าวดีและตักเตือน และได้ทรงประทานคัมภีร์
ลงมาพร้อมกับพวกเขาทั้งหลายด้วยสัจธรรม”
(บุนุส, 10 : 47)

อย่างไรก็ตาม แม้อิสลามจะยอมรับการมีศาสดาผู้ชี้นำทางในทุกประชาชาติ แต่อิสลามก็มีแนวคิดที่ว่า ศาสดาทั้งหลายนั้นยังไม่ได้รับโอองการที่สมบูรณ์ที่จะเป็นแนวทางให้กับมนุษยชาติทั้งหมดได้ การกำเนิดของศาตามุฮัมมัด และการประทานคัมภีร์อัลกุรอาน ทำให้ศาสนาที่พระเจ้าประทานให้มีความสมบูรณ์ ทานศาสดา มุฮัมมัด จึงเป็นศาสดาคณสุดท้าย(คอตะมันนียีน) ซึ่งแนวคิดแบบนี้อาจจะแสดงให้เห็นถึงแนวคิดแบบ inclusivism ของอิสลามได้ค่อนข้างชัดเจน

พุทธศาสนานั้นถือว่า มีแนวคิดแบบ inclusivism มากที่สุดศาสนาหนึ่ง เหตุเพราะคำสอนที่ปรากฏทั่วไปนั้นถือว่า พระพุทธองค์เป็นแต่เพียงผู้ค้นพบกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ผู้ใดก็ตามเข้าใจกฎธรรมชาติ และปฏิบัติอย่างเข้าใจกฎเกณฑ์เหล่านั้น ก็ย่อมเข้าถึงจุดหมายปลายทางของชีวิตเหมือนกัน พระพุทธเจ้าทรงประสงค์ให้บุคคลเลือกเอาคำสอนของพระองค์ไปใช้ เพื่อการดับทุกข์ตามความเหมาะสม ทรงกำหนดให้แต่ละบุคคลใช้วิจารณญาณเลือกนำไปใช้ตามความต้องการของแต่ละบุคคล ในลักษณะเช่นนี้ย่อมหมายความว่า หากคำสอนในศาสนาใดมีลักษณะ “ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น” “ปฏิบัติตามหลักศีล 5” “ธรรม 5” ตามแนวปฏิบัติของแต่ละศาสนา ก็ย่อมอนุমানได้ว่า ผู้คนเหล่านี้ก็ปฏิบัติตาม “โลกียธรรม” ของพุทธศาสนาได้

อย่างไรก็ตาม ความเป็น inclusivism ของพุทธศาสนาที่น่าจะเห็นได้ชัด คือ วิธีแห่งการเข้าถึง “นิพพาน” อันเป็นจุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนานั้น ยังไม่ปรากฏที่ใดในหลักฐานทางพุทธศาสนาว่า คำสอนของศาสนาอื่นๆ จะสามารถบรรลุ “นิพพาน” ตามอุดมคติความเชื่อ

ของพุทธศาสนา นั้นย่อมาหมายความว่า แนวคิดแบบ inclusivism ในพุทธศาสนานั้นคือการยอมรับในความสอดคล้องของคำสอนในพุทธศาสนากับศาสนาอื่นๆ แต่คงสงวนไว้ว่า เฉพาะแนวทางที่พระพุทธเจ้าสอนเท่านั้นที่จะทำให้บรรลุอุดมคติของชีวิต หรือเข้าถึงพระนิพพานได้

คำสอนของพระพุทธองค์ที่มักมีการยกมากล่าวอ้างอยู่เสมอๆ คือ คำสอนในเกสปุตตสูตร ซึ่งอยู่ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 20 สุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย ข้อธรรมที่ 505 ที่กล่าวถึง พระพุทธองค์เสด็จจาริกไปในโกศลชนบท ซึ่งเป็นที่อาศัยของชาวกาลามะ ชื่อว่า เกสปุตตะ ชาวกาลามะ ได้ถามพระพุทธองค์ว่า มีสมรพราหมณ์หลายคนได้ผ่านมาและได้อบรมสั่งสอนแก่พวกเขา พวกเขาสับสนว่าจะเชื่อคำสอนของผู้ใดดี ในครานั้นพระพุทธองค์ทรงสั่งสอนซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในชื่อ “กาลามสูตร” ว่า

“....ดูกรกาลามชนทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย 1) อย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำที่ได้ยินได้ฟังมา 2) อย่าได้ยึดถือถ้อยคำที่สืบทอดกันมา 3) อย่าได้ยึดถือโดยต้นข่าวว่าได้ยินมาอย่างนี้ 4) อย่าได้ยึดถือโดยอ้างตำรา 5) อย่าได้ยึดถือโดยเดาเอาเอง 6) อย่าได้ยึดถือโดยคาดคะเน 7) อย่าได้ยึดถือโดยความตรึกตามอาการ 8) อย่าได้ยึดถือโดยชอบใจว่าต้องกันกับทิฐิของตัวเอง 9) อย่าได้ยึดถือโดยเชื่อว่าผู้พูดสมควรจะเชื่อได้ 10) อย่าได้ยึดถือว่าสมณะนี้เป็นครูของเรา...”

(พระไตรปิฎก เล่มที่ 20 ข้อ 505)

จะเห็นว่าคำตอบของพระพุทธองค์ พระองค์มิได้ทรงปฏิเสธหรือยอมรับคำสอนของศาสนาท่านใด แต่พระองค์ตรัสอย่างกลางๆ โดยนำเอาประสบการณ์ทางศาสนาของผู้ปฏิบัติเองเป็นตัวตัดสิน ว่าคำสอนของศาสนาท่านใด ลัทธิหรือระบบความเชื่อใดถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง ดังคำตรัสของพระพุทธองค์ในพระสูตรเดียวกันว่า

“...เมื่อใดท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเอง ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล ธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้ดีเตียน ธรรมเหล่านี้ใคร

สมาทานให้บริบูรณ์แล้ว เป็นไปเพื่อสิ่งไม่เป็นประโยชน์
 เพื่อทุกข์ เมื่อนั้น ท่านทั้งหลายควรละกรรมเหล่านั้นเสีย...
 ...เมื่อท่านใดทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเอง ธรรมเหล่านี้เป็นกุศล
 ธรรมเหล่านี้ไม่มีโทษ ธรรมเหล่านี้ท่านผู้รู้สรรเสริญ
 ธรรมเหล่านี้ใครสมาทานให้บริบูรณ์แล้ว เป็นประโยชน์เพื่อประโยชน์
 เพื่อสุข เมื่อนั้นท่านทั้งหลายพึงเข้าถึงธรรมเหล่านั้นอยู่...”

แม้คำสอนเรื่อง “กาลามสูตร” จะทำให้คุณลักษณะคำสอนของพุทธศาสนาชัดเจน
 ที่เปิดกว้างยอมรับคำสอนของทุกระบบความเชื่อ ถ้าระบบความเชื่อนั้น “เป็นไปเพื่อประโยชน์
 เพื่อสุข” แต่ในขณะเดียวกัน พระพุทธศาสนาก็มีคำสอนเรื่อง “ศรัทธา 4” อันเสมือนเป็นการ
 ตีกรอบว่า ในที่สุดแล้วพุทธศาสนิกชนก็ควรจะมี “ความเชื่อ” อะไรบ้างที่จะเป็นพื้นฐานในการ
 พัฒนานตนเองต่อไป ความเชื่อดังกล่าวนี้ ประกอบด้วย 1) กรรมสัทธา คือ เชื่อเรื่องกรรม
 กฎแห่งกรรม 2) วิปากสัทธา คือ เชื่อเรื่องวิบาก เชื่อผลของกรรม หรือเชื่อว่าผลของกรรมมีจริง
 3) กัมมัสสกตาสัทธา คือ เชื่อเรื่องสัตว์ที่มีกรรมเป็นของตนเอง เชื่อว่าแต่ละคนต้องรับผิดชอบ
 เสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน และ 4) ตถาคตโพธิสัทธา คือ เชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า
 มีความมั่นใจในพระพุทธองค์ว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

คำสอนเรื่องศรัทธา 4 นี้ ในพจนานุกรมฉบับประมวลธรรมของพระพรหมคุณาภรณ์
 ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า ศรัทธาข้อ 1 - 3 นั้นอาจจะนำมารวมไว้ในข้อ 4 ได้ทั้งหมด ซึ่งนั้นก็
 หมายความว่าถ้า “เชื่อ” หรือ “ศรัทธา” ในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าแล้ว ก็แปลความได้ว่า
 ก็คือ “เชื่อ” ในคำสอนของพระองค์นั่นเอง

แบบที่ 3

ท่าทีความเข้าใจศาสนาแบบสุดท้าย คือ religious pluralism ซึ่งเป็นท่าทีที่เกิดขึ้น
 เมื่อไม่นานนี้ เหตุผลประการสำคัญก็คือ เมื่อประเทศหรือสังคมหนึ่ง หรืออาจจะกล่าวในภาพรวม
 ของทั้งโลก ในยุคโลกาภิวัตน์ว่าเป็นสังคมที่กอรปด้วยคนหลายเชื้อชาติ ความขัดแย้งทางศาสนา
 ท่าทีความเข้าใจในศาสนาแบบ exclusivism นั้นประวัติศาสตร์ได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า

เป็นความเชื่อที่อันตรายอย่างยิ่ง ท่าทีของการยกย่องศาสนาที่ตนนับถือ แล้วดูถูกเหยียดหยามดูแคลนศาสนาอื่น ย่อมนำไปสู่ความขัดแย้ง และสงคราม ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ดีมีสมาชิกในสังคมใดปรารถนาที่จะมีชีวิตอยู่อย่างขาดความสงบและสันติสุข

ส่วนท่าทีแบบ inclusivism นั้น แม้จะเป็นท่าทีที่ผ่อนคลายกว่า exclusivism คือ ยอมรับในสัจธรรมที่มีอยู่ร่วมกันในทุกศาสนา แต่ก็ยังมีทัศนะสงวนท่าทีว่า แม้ศาสนาอื่นจะมีสัจธรรมเหมือนกันก็ตาม แต่ในที่สุดแล้วศาสนาที่ “ฉันทศรัทธา” ก็เป็นศาสนาที่ดีที่สุด เหนือกว่าศาสนาอื่นๆ

เมื่อความเป็นจริงในสังคมที่สมาชิกในสังคมมีความเชื่อที่แตกต่างกัน ต้องมาอยู่ในสังคมเดียวกัน ประเทศเดียวกัน หรือแม้กระทั่งโลกใบเดียวกัน และต้องมาปฏิสัมพันธ์กัน ปัญหาก็คือ สมาชิกในสังคมควรจะมิตำที่ทางศาสนาอย่างไร จากประสบการณ์ที่ได้เห็นข้อจำกัดของท่าทีทางศาสนาแบบ exclusivism และ inclusivism นั้น ทำให้นักวิชาการศาสนาได้เสนอแนวคิดแบบ religious pluralism ขึ้นมาอีกแนวคิดหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อหาทางออกจากข้อจำกัดของท่าทีทางศาสนาของ 2 แบบข้างต้น

คำว่า pluralism มีนักวิชาการไทยเคยแปลว่า “พหุนิยม” ซึ่งก็พอเข้าใจได้ แต่ต้องการคำอธิบายเพิ่มเติมอีกเล็กน้อย เพื่อจะได้เข้าใจตรงกันว่า คือ ท่าทีทางศาสนาที่ยอมรับว่า ในความเป็นจริงของสังคมนั้น ย่อมมีความแตกต่างหลากหลายของความเชื่อทางศาสนา และยอมรับว่า ความเชื่อทางศาสนาและวิถีแห่งการปฏิบัติและการใช้ชีวิตของผู้คนที่แตกต่างกันก็มีคุณค่า มีประโยชน์ ที่จะนำไปสู่ความสุขและสัจธรรมได้

นักวิชาการชาวตะวันตกที่ได้รับการกล่าวมากเป็นพิเศษ คือ จอห์น ฮิค (John Hick ค.ศ. 1922 - 2012) เขาได้เขียนหนังสือไว้หลายเล่ม ที่สะท้อนแนวคิดแบบ pluralism ของเขา เช่น God has Many Names, Three Faith and One God, Truth and Dialogue: The Relationship between World Religion, An Interpretation of Religion: Human Responses to the Transcendent หนังสือที่กล่าวถึงนี้เป็นส่วนหนึ่งของการสะท้อนความคิดแบบ pluralism ของจอห์น ฮิค (อันที่จริงมีผู้ศึกษางานของ จอห์น ฮิค และวิพากษ์วิจารณ์ไว้มากเช่นกัน แต่จะไม่ขอกล่าวในบทความนี้)

แม้จะมีนักคิดสำคัญหลายคนที่มีแนวคิดแบบ pluralism เช่น Hans Kung, Paul Tillien แต่ที่โดดเด่นที่สุดก็น่าจะเป็น จอห์น อิก ด้วยเหตุผลข้อจำกัดของบทความนี้ จึงขอกว่าเฉพาะแนวคิดโดยสรุปของ จอห์น อิก เท่านั้น

อันที่จริงแนวคิด pluralism ของ จอห์น อิก นั้นจอห์น อิก ได้รับอิทธิพลนี้มาจากแนวคิดทางด้านญาณวิทยา (epistemology) ของ อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) ซึ่งเป็นนักปรัชญาชาวเยอรมัน ที่มีความเห็นว่าสรรพสิ่งทั้งหลาย รวมทั้งสัจธรรมและพระเจ้านั้น แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ “noumena” คือ ความจริงหรือสิ่งที่ดำรงอยู่ด้วยตัวของมันเอง อิสระจากการรับรู้ของมนุษย์ กับอีกประเภทหนึ่งเรียกว่า “phenomena” คือ ความจริงหรือสิ่งที่มนุษย์รับรู้ได้ นั้นหมายความว่า ตามทัศนะของคานท์นั้น เราสามารถรับรู้ได้ว่า จริงๆ แล้ว สิ่งนั้นหรือพระเจ้า หรือสัจธรรมเป็นอย่างไร หรือพระเจ้า หรือสัจธรรมมันเป็นไปตามที่มันเป็น แต่รับรู้ได้โดยผ่านประสาทการรับรู้หรือโครงสร้างทางจิตที่แตกต่างกัน ความแตกต่างเหล่านี้มาจากอิทธิพลทางวัฒนธรรม การอบรมบ่มเพาะ การเรียนรู้ จอห์น อิก จึงกล่าวว่า ความรู้ในสิ่งที่เป็นสัจธรรมสูงสุด ซึ่งตามศัพท์ที่จอห์น อิก ใช้คือ Transcendent Reality ซึ่งในที่นี้อาจหมายถึง พระเจ้า หรือสิ่งอื่นใดที่เป็นจุดสูงสุดของศาสนา เช่น นิพพาน โมกษะ เป็นต้น นั่นคือ พระเจ้าที่เรารู้จัก หรือ Phenomenal God (พระเจ้าตามที่เรารับรู้) แต่ไม่ใช่ noumenal God คือ พระเจ้าตามที่พระองค์เป็น

จากฐานคิดทางญาณวิทยาเช่นนี้ นำไปสู่แนวคิดที่ว่า ความรู้ทั้งหลายของคนเรานั้น ย่อมมีรากฐานจากประสบการณ์ ซึ่งมาจากการรับรู้โดยผ่านกระบวนการทางจิตของเรา ซึ่งย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นจากอิทธิพลทางสังคม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ซึ่งส่งผลต่อการรับรู้ของเรา นั่นก็หมายความว่า ความรู้เรื่องพระเจ้าหรือสัจธรรมทางศาสนานั้น มันเป็นเรื่องไม่ถูกต้องที่จะด่วนสรุปว่า “พระเจ้าของศาสนาฉันเท่านั้นเป็นพระเจ้าที่แท้จริง” หรือ “สัจธรรมในศาสนาของฉันเท่านั้นเป็นสัจธรรมที่เที่ยงแท้” นี่คือเหตุผลที่ จอห์น อิก ปฏิเสธแนวคิดแบบ exclusivism ของคริสต์ศาสนาที่ว่า “ไม่มีความรอดนอกศาสนจักร” (no salvation outside the Church) หรือทางรอดมีทางเดียวโดยผ่านพระเยซูคริสต์เท่านั้น

จอห์น อิก ได้เปรียบเทียบแนวคิดแบบ religious pluralism กับแนวคิดการปฏิบัติทางดาราศาสตร์ของ โคเปอร์นิคัส (Nicolaus Copernicus) โดยโคเปอร์นิคัสได้ปลี่ยนความคิดที่เชื่อถือกันมาหลายพันปี โดยเฉพาะแนวคิดจักรวาลวิทยาของอริสโตเติลและโตเลมี (Aristotle and Ptolemy) ที่เชื่อเรื่องโลกเป็นศูนย์กลางของจักรวาล โดยโคเปอร์นิคัสเสนอว่า ดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาล ดาวเคราะห์ทั้งหลายโคจรรอบดวงอาทิตย์ตามวงจรรอบมัน จากการโคจรของดาวเคราะห์ต่างๆ จึงทำให้เกิดกลางวันและกลางคืนตามลักษณะการโคจรของดาวเคราะห์แต่ละดวง จอห์น อิก เปรียบเทียบว่าแนวคิดแบบโตเลมีก็เหมือนแนวคิดที่ว่า ศรีศาสนาเท่านั้นคือ ทางรอดทางเดียวของมนุษย์ พระเจ้าของคริสตศาสนาเท่านั้นคือพระเจ้าที่แท้จริง เขาเรียกแนวคิดนี้ว่า “Ptoleme Christ”

จากแนวคิดข้างต้น จอห์น อิก จึงสรุปว่าอาจจะเป็นไปได้ว่า ความเชื่อของศาสนาต่างๆ นั้น นำไปสู่เป้าหมายเดียวกัน/พระเจ้าองค์เดียวกัน เพียงแต่วิธีแห่งการเข้าถึงเป้าหมายแตกต่างกัน ถ้าเปรียบพระเจ้าเสมือนดวงอาทิตย์ในวงโคจรของระบบสุริยะจักรวาล ดาวเคราะห์ทุกดวงก็ต่างโคจรรอบดวงอาทิตย์ ต่างกันแค่เพียงวิถีโคจรของดาวเคราะห์แต่ละดวงเท่านั้นที่แตกต่างกันไป เสมือนวิถีปฏิบัติของศาสนาแต่ละศาสนา ย่อมแตกต่างกันไป แต่เป้าหมายก็คือสิ่งเดียวกัน คือ ชีวิตที่สงบสุข สังคมที่สันติ และบรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตเช่นกัน

ความเห็นของผู้เขียนบทความนี้ ซึ่งอาจจะถือเป็นการอธิบายทฤษฎีเปรียบเทียบของจอห์น อิก ต่อไปก็คือ ในเวลานี้หลายครั้งที่มีคนเสนอแนวคิดว่า เมื่อเป้าหมายของศาสนาทั้งหลายเป็นเป้าหมายเดียวกัน ศาสนาก็น่าจะมีเพียงศาสนาเดียว

วิธีคิดเช่นนี้ก็เปรียบเสมือนวิธีคิดที่เสนอว่า เมื่อดาวเคราะห์ทุกดวงต่างก็โคจรรอบดวงอาทิตย์ ฉะนั้น เพื่อให้เกิดความเป็น “เอกภาพ” ในระบบสุริยะ ดาวเคราะห์ทั้งหลายก็น่าจะมา “รวม” กัน และโคจรไปในวิถีโคจรเดียวกัน ซึ่งวิธีคิดเช่นนี้นอกจากจะเป็นเรื่องอันตรายและเป็นไปไม่ได้แล้ว ดูเป็นเรื่องตลกขบขันอีกด้วย ด้วยเหตุนี้เอง หลายครั้งที่มีความพยายามในการ “รวม” ศาสนาให้เป็นศาสนาเดียว แต่ท้ายที่สุดแล้ว “การรวมศาสนา” ก็นำไปสู่ “การแตกแยกเกิดศาสนาใหม่ขึ้นอีกศาสนาหนึ่ง”

จากสภาพความเป็นจริงทางสังคมที่สมาชิกในสังคมกอรปด้วยคนหลากหลายความเชื่อ และสมาชิกในสังคมต้องมาปฏิสัมพันธ์กันอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ทางเดียวที่จะทำให้สังคม เกิดปกติสุขก็คือ การแสวงหาแนวคิดแบบ pluralism ให้เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ย่อมเป็นหน้าที่ของศาสนิกชนของแต่ละศาสนาที่จะต้องตรวจสอบค้นคว้าคำสอนในศาสนา ของตนให้พบ และขณะเดียวกันก็เปิดใจกว้างจะรับรู้ เรียนรู้ หลักคำสอนของศาสนาอื่นๆ ไปพร้อมกัน

นอกจากการตรวจสอบคำสอนในศาสนาของตนและเปิดใจกว้างรับรู้ เรียนรู้หลักคำสอน ของศาสนาอื่นแล้ว การปฏิสัมพันธ์กันในเชิงสร้างสรรค์ในลักษณะของการเสวนาก็จะช่วยให้มี ความเข้าใจกันและกันมากขึ้น การสานเสวนาในเวลานี้เป็นที่นิยมกันมากขึ้น รู้จักกันในนาม Inter-religious dialogue บ้าง หรือ inter-faith dialogue บ้าง นั่นคือ ความพยายาม ในการสานเสวนากับผู้ที่นับถือศาสนาต่างกัน หรือนิกาย (denomination sect) ต่างกัน เป็นต้น

การพยายามสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา

เมื่อสิ้นสุดสงครามเย็นซึ่งเป็นการต่อสู้ระหว่างอุดมการณ์เสรีประชาธิปไตยกับสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ เมื่อปี ค.ศ. 1991 มีนักวิชาการท่านหนึ่งชื่อ ฟรานซิส ฟูกูยามา ได้เขียนหนังสือ เล่มหนึ่งซึ่งโด่งดังมากเมื่อปี ค.ศ.1992 (24 ปีมาแล้ว) ชื่อ “The End of History and the Last Man” ในหนังสือเล่มนี้ ฟูกูยามา พยายามอธิบายว่า การสิ้นสุดสงครามเย็นนั้น แสดงให้เห็นถึงความพ่ายแพ้ของอุดมการณ์สังคมนิยม และเป็นการชนะอย่างเด็ดขาดของ อุดมการณ์ประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม และนี่ถือเป็นสัญญาณที่แสดงให้เห็นถึงจุดสุดท้ายของ วิวัฒนาการทางด้านสังคมวัฒนธรรม เขากล่าวว่า

“สิ่งนี้เราอาจจะประจักษ์ด้วยสายตาว่า ไม่เฉพาะจะเป็นการจบสิ้น

ของสงครามเย็นหรือการผ่านไปของช่วงเวลาหนึ่งของ

ประวัติศาสตร์หลังสงครามเท่านั้น แต่มันเป็นการจบสิ้นของ

สงครามเช่นนั้นด้วย นั่นก็คือ จุดจบของวิวัฒนาการทาง

อุดมการณ์ของมนุษยชาติด้วย และความเป็นสากลของ

ประชาธิปไตยเสรีนิยมแบบตะวันตก ในฐานะที่อุดมการณ์นี้
จะเป็นรูปแบบของรัฐบาลของมนุษย์ในยุคสุดท้าย”

อย่างไรก็ตาม งานเขียนของฟูกูยามาก็มีผู้วิจารณ์ว่า แนวคิดที่บอกว่าหลังจบสิ้นยุคสงครามเย็น แล้วจะไม่มีใครต่อสู้ทางอุดมการณ์อีกต่อไปนั้น ยังมีข้อบกพร่องอีกมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แนวคิดของศาสตราจารย์ฮันติงตัน (Samuel P. Huntington) ในหนังสืออันโด่งดังของเขา คือ The Clash of Civilization (ความขัดแย้งระหว่างอารยธรรม) โดยชี้ให้เห็นว่าการจบสิ้นของสงครามเย็น ได้เป็นความจบสิ้นของสงครามอุดมการณ์ หลังยุคสงครามเย็นยังมีความขัดแย้งคู่ใหม่มาแทน นั่นคือ ความขัดแย้งระหว่างอารยธรรม โดยฮันติงตันพยายามแสดงให้เห็นถึง แหล่งอารยธรรมสำคัญประมาณ 8 แหล่ง แต่คู่ขัดแย้งที่สำคัญ คือ อารยธรรมตะวันตกกับอิสลาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดอุดมการณ์อิสลามแบบจารีตนิยม (Islam Fundamentalism)

แนวคิดความขัดแย้งที่ฮันติงตันกล่าวนี้ ได้รับการสนับสนุนจากหนังสือชื่อ Jihad vs. Mcworld (ญิฮาด ปะทะ เมคโวลด์) ของเบนจามิน บาร์เบอร์ ซึ่งในหนังสือเล่มนี้ เบนจามินพยายามอธิบายโดย อธิบายในเชิงสัญลักษณ์ว่า “Mcworld” คือ อุดมการณ์แนวโลกียวิสัย (Secular) (คือไม่ยอมรับให้ศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจการทางโลก) และแนวคิดแบบเสรีนิยมนี้กำลังก่อรูปก่อร่างขึ้นมาเป็นกระแสหลักของโลกในยุคปัจจุบัน ในขณะที่ “Jihad” คือ พลังฝ่ายตรงข้ามอันเป็นพลังที่เชื่อมั่นให้คำสอนทางศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจการทางโลกทั่วไป หนังสือเล่มนี้พยายามอธิบายถึงการขับเคลื่อนของสองอุดมการณ์ในเวลานี้มีบทบาทในสถานการณ์โลกในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม หลังจากแนวคิดเรื่อง The Clash of Civilization ไม่นานนัก มูฮัมหมัด คาตามี ประธานาธิบดีของสาธารณรัฐอิสลามอิหร่านก็ได้เสนอแนวคิด Dialogue among Civilization (การเสวนาระหว่างอารยธรรม) ขึ้นสวนทางกับแนวคิดของฮันติงตัน

บทความนี้จะไม่ลงไปพิจารณาข้อเสนอแนะหรือข้อโต้แย้งต่างๆ ของทั้ง 2 แนวคิดนี้ แต่จะพยายามตรวจสอบและแนวทางในการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนาเป็นสำคัญ

อันที่จริงความพยายามที่จะสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา หรือความเข้าใจอันดีระหว่างสำนักความคิดนั้นได้เกิดขึ้นมาโดยตลอด ที่ถูกกล่าวถึงมากท่านหนึ่ง คือ กษัตริย์อากบาร์ ในราชวงศ์โมกุล ในศตวรรษที่ 15 ที่มีความพยายามที่จะสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างศาสนาอิสลามกับฮินดู ความพยายามที่จะสร้างความเข้าใจระหว่างกันนั้นปรากฏอยู่ตลอด โดยผู้นำศาสนานั้นบ้าง ศาสนานี้บ้าง โดยเกิดต่างที่ต่างเวลากัน อย่างไรก็ตามความพยายามนี้เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ได้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในปี ค.ศ. 1893 (พ.ศ. 2436) ซึ่งจัดขึ้นโดย World Columbian Exposition ที่เมืองชิคาโก เป็นการจัตรวมกันของบุคคลหลายกลุ่ม แต่กลุ่มที่ได้รับความสนใจเป็นพิเศษคือ กลุ่มที่เรียกว่า World's Parliament of Religion (สภาศาสนาระดับโลก) ซึ่งเป็นการประชุมร่วมกันของผู้นำทางศาสนาจากทั่วโลก ทั้งจากโลกตะวันออกและตะวันตก บุคคลสำคัญทางศาสนาที่ได้รับเชิญมาร่วมในเวลานั้นหลายท่าน เช่น ท่านอนาคาริก ธรรมปาละ สวามี วิเวกนันทะ เป็นต้น

การจัดการประชุมในลักษณะอย่างนี้ ได้จัดขึ้นต่อเนื่องกันมาอีกหลายครั้ง เช่น ในปี ค.ศ. 1930 จัดที่เมืองเกียโต ประเทศญี่ปุ่น ปี ค.ศ. 1992 จัดที่ประเทศอินเดีย ปี ค.ศ. 1993 กลับมาจัดที่เมืองชิคาโกอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งในปี ค.ศ. 1993 นี้ บุคคลที่ควรกล่าวถึงมากเป็นพิเศษ คือ ศาสตราจารย์เอนส คุง ซึ่งได้เสนอบทความเรื่อง Towards a Global Ethic : An Initial Declaration และหนังสืออีกเล่มที่ใช้ในการประชุมครั้งนี้ คือ A Sourcebook for Community of Religions โดยโจแอล เบเวอร์ ลูอิส (Joel Beverluis) และปิดการประชุมโดย ท่านดาไลลามะ และท่านคาร์ดินัล โจเซฟ เบอร์นาร์ดิน

ในปี ค.ศ. 2001 จัดที่ เมืองเคปทาวน์ ประเทศอัฟริกาใต้ มีผู้มาร่วมงานประมาณ 7 พันคน จาก 80 ประเทศ

ในปี ค.ศ. 2004 จัดในชื่อ “Universal of Cultures” จัดที่เมืองบาเซิลนา ประเทศสเปน

ในปี ค.ศ. 2009 จัดที่ เมลเบิร์น ประเทศออสเตรเลีย

การจัดประชุมองค์การทางศาสนาในระดับโลกที่จัดขึ้นนี้ ไม่เพียงสะท้อนความพยายามของศาสนาต่างๆ ที่พยายามแสวงหาความเข้าใจซึ่งกันและกันเท่านั้น แต่เมื่อได้พิจารณาไปถึงกับการประชุมในแต่ละครั้งแล้ว จะเห็นว่า มีการเสนอประเด็นต่างๆ อันเป็นปัญหาของสังคมร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องความรุนแรง ปัญหาโรคเอดส์ ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาผู้อพยพ เป็นต้น ซึ่งในบรรดาปัญหาต่างๆ เหล่านี้ถือเป็นปัญหาร่วมกันของมนุษยชาติ ในการประชุมแต่ละครั้งก็จะมีตัวแทนจากศาสนาต่างๆ สะท้อนมุมมองของแต่ละศาสนาอย่างลุ่มลึกและน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตามเพื่อให้เกิดความเข้าใจในประเด็นความพยายามของศาสนาต่างๆ ที่แสวงหาความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างศาสนา จะยกตัวอย่างมา 2 – 3 ตัวอย่าง ดังนี้

1. สังคายนาวาติกัน ครั้งที่ 2 (ค.ศ. 1962 - 1965)

หากเราได้ศึกษาพัฒนาการของปรัชญาคริสต์แล้ว เราจะได้เห็นว่า ประเด็นที่มีการถกเถียงกันอย่างกว้างขวาง คือ “ความรอดทางจิตวิญญาณ” (Salvation of the Soul) โดยพิจารณาว่า ผู้ที่ไม่ใช่คริสเตียนนั้น จะมีโอกาสได้รับความรอดทางจิตวิญญาณหรือไม่ นักบุญ Cyprian Us มีชีวิตอยู่ราวคริสต์ศตวรรษที่ 3 เป็นผู้สร้างแนวความคิดที่ว่า “นอกพระศาสนจักรไม่มีความรอดทางจิตวิญญาณ” (Extra Ecclesiam nullas salus – Outside the Church no Salvation) แนวคิดนี้ได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องมาตลอดประวัติศาสตร์คริสต์ศาสนาได้จากการสังคายนาครั้งต่างๆ ที่จะตอกย้ำแนวคิดนี้ เช่น การสังคายนา ลาเตราน ครั้งที่ 4 (Laterano Council IV) ค.ศ. 1215 สังคายนาแห่งฟลอเรนซ์ (Council of Florence) ค.ศ. 1442 เป็นต้น ซึ่งในแต่ละครั้งของการสังคายนาก็จะมีการออกหมายประกาศของสันตะปาปาที่เน้นย้ำถึงแนวความคิดข้างต้น

อย่างไรก็ตาม ในท่ามกลางแนวความคิดข้างต้น ก็ยังมีแนวความคิดอื่นที่ได้นำเสนอไปพร้อมกันด้วย โดยเห็นว่า ผู้แสวงหาความจริงด้วยความบริสุทธิ์ใจ ก็สามารถบรรลุถึงความรอดของวิญญาณได้ ดังที่ปรากฏในคำสอนของพระเยซูที่ได้รับการบันทึกไว้ในพระวรสารว่า “ในพระนิเวศของพระบิดามีที่อยู่เป็นอันมาก” (โยฮัน 14.2) ซึ่งแนวความคิดเช่นนี้ ต่อมาได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวาง โดยที่ทัศนะว่า มนุษย์เราไม่จำเป็นต้องดำเนิน

ชีวิตไปในแบบเดียวกัน แต่ละคนย่อมมีวิถีทางแบบความดีตามแนวทางของตน ใครก็ตามที่แสวงหาความจริงและดำเนินชีวิตด้วยคุณธรรม จริยธรรม ย่อมบรรลุความรอดทางจิตวิญญาณได้เช่นเดียวกัน นักปรัชญาและบาทหลวงชาวคริสต์ท่านหนึ่งที่มีชื่อเสียงมากชื่อ ชาร์แด็ง (Teilhard de Chardin, 1881 – 1995) ได้กล่าวสนับสนุนแนวคิดนี้ไว้อย่างน่าสนใจ

“ข้าแต่พระเยซู ข้าพระองค์เห็นแล้ว ณ บัดนี้ว่า
 มวลมนุษย์พี่น้องของข้าพระองค์ แม้พวกที่อ้างว่า
 ไม่เชื่อในพระองค์ พวกเขาก็รู้สึกรู้ว่าต้องการพระองค์
 และกำลังแสวงหาพระองค์ โดยผ่านภาพลวงตา
 อันได้แก่เอกภาพอันยิ่งใหญ่”

(กรีติ บุญเจือ, 2522 : 197)

จากแนวคิดนี้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์คริสต์ศาสนาอีกครั้งหนึ่ง คือ การสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ซึ่งถือเป็นการสังคายนา “สากล” ครั้งแรก เพราะเป็นการสังคายนาพระสังฆราชผู้เข้าร่วมประชุมจากทั่วโลก ถึง 2860 องค์ การสังคายนาเริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม ค.ศ. 1962 ดำเนินไปจนถึง วันที่ 8 ธันวาคม ค.ศ. 1965 เริ่มต้นโดยสันตะปาปา ยอห์นที่ 23 จบลงในสันตะปาปาที่ 6 เป็นที่น่าสังเกตว่า การสังคายนาครั้งนี้แตกต่างจากการสังคายนาครั้งก่อนๆ คือ ไม่มีการพิจารณา “ประณามะ” หรือ “การขอโทษ” คำสอนที่ผิดๆ ใดๆ หากแต่เป็นการริเริ่มการเสนา (Dialogue) กับแนวคิดและวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากคริสต์ศาสนาตามแบบที่ตนนับถือด้วยใจที่เปิดกว้างยิ่งขึ้น

มีคำแถลงการณ์จากการสังคายนาครั้งนี้ ข้อหนึ่งที่กล่าวถึง ความสัมพันธ์กับศาสนาอื่นๆ ได้อย่างน่าสนใจใน Declaration on the Relation of the Church to Non – Christian Relations ว่า “ตลอดทุกยุคทุกสมัยของประวัติศาสตร์มาจนตราบเท่าทุกวันนี้ บรรดาประชาชาติต่างๆ ก็ตระหนักถึงพลังที่ซ่อนเร้นอยู่เบื้องหลัง กระแสธรรมชาติและสายใยแห่งเหตุการณ์ในชีวิตมนุษย์ บางครั้งจิตมนุษย์ก็เข้าถึง ประมัตถสัจจะ และอาจจะรู้สึกได้ว่า ประมัตถสัจจะนั้นคือ พ่อของตน การตระหนักและการเข้าถึงเช่นนี้ ก่อให้เกิดแนวทางดำเนินชีวิตอันเต็มเปี่ยมด้วยศรัทธาอย่างลึกซึ้ง”

ศาสนาต่างๆ ที่ผูกพันอยู่กับความก้าวหน้าของวัฒนธรรม ก็พยายามที่จะตอบปัญหาเดียวกันกับเราด้วยความคิดที่ละเอียดสุขุมมากกว่าเรา และใช้ศัพท์ที่พัฒนามากกว่าเรา อย่างเช่น ในศาสนาฮินดู มีผู้เข้าถึงรหัสényธรรมแห่งพระเจ้าและแสดงออกมาให้คนอื่นรู้ โดยใช้ตำนานธรรมชาติ ซึ่งถ้าศึกษาให้ดีจะได้ความคิดอ่านแตกฉาน อย่างไม่รู้จักจบสิ้น และโดยใช้ปรัชญาที่พยายามขบคิดกันอย่างลึกซึ้ง พวกเขายพยายามแสวงหาความหลุดพ้นจากความทุกข์เดือดร้อนในสังสารวัฏ โดยการบำเพ็ญมรรคที่ดี โดยการฝึกสมาธิอย่างแน่วแน่งก็ดี หรือโดยการเข้ามาน รวมนจิตใจกับพระเจ้าด้วยความรักและเชื่อมั่นก็ดี ส่วนพระพุทธศาสนา ซึ่งมีอยู่ด้วยกันหลายแบบต่างก็ตระหนักถึงความบกพร่องในแก่นแท้ของชีวิตในโลกอันอนิจจังนี้ และสอนว่า วิถีทางที่มนุษย์จะบรรลุถึงการหลุดพ้นอย่างสมบูรณ์ด้วยจิตศรัทธาและความเชื่อมั่นนั้น จะต้องบรรลุการรู้แจ้งด้วยความเพียรพยายามของตนเองหรือบางพวกเชื่อว่า อาจจะอาศัยบารมีจากเบื้องบนเข้าช่วยด้วย

พระศาสนจักรคาทอลิกไม่ปฏิเสธคำสอนข้อใดเลยที่มีความจริงและความศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาเหล่านี้ พระศาสนจักรคาทอลิกยอมรับอย่างเคารพด้วยความจริงใจ ซึ่งแนวทางปฏิบัติ วิธีชีวิต ธรรมะ และคำสอนของศาสนาเหล่านี้ แม้ว่าจะมีแง่ที่แตกต่างกันบ้าง แต่ทางพระศาสนจักรคาทอลิกก็ยอมรับว่า ศาสดังกล่าว นำแสงสว่างและความจริงมาฉายแสงให้แก่จิตใจของมวลมนุษย์อยู่มากมาย

สังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในคริสต์ศาสนา ผลจากการสังคายนาคั้งนั้น ทำให้มีเอกสารสำคัญถึง 16 ฉบับ อันประกอบด้วย พระธรรมนูญ (Constitution) 4 ฉบับ กฎฎีกา 9 ฉบับ และปฏิญญา (Declaration) 3 ฉบับ ครอบคลุมหลายประเด็น แต่ที่สำคัญประการหนึ่ง ก็คือ การแสดงจุดยืนท่าทีของคริสต์ศาสนาต่อศาสนาอื่นๆ ซึ่งจุดยืนดังกล่าว เกิดจากการร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ในปัจจุบัน ซึ่งเห็นว่ามนุษย์นั้นไม่ว่าเขาจะนับถือศาสนาใดก็ตาม ย่อมมีทั้งคนดีและคนไม่ดีศาสนาต่างๆ ย่อมสอนคนให้ไปสู่จุดหมายสูงสุดของชีวิต ถ้าหากจะยึดหลักการเดิมว่า ผู้ใดไม่ได้รับศีลล้างบาปเป็นคริสต์ ผู้นั้นไม่ได้รับความรอด วิธีคิดแบบนี้ก็หมายความว่า ผู้คนในอดีต ในปัจจุบัน และในอนาคตไม่รู้ก็พันล้านคน ที่ไม่ได้รับศีลล้างบาปแบบคริสต์น่าจะไม่สามารถได้รับความรอดหรือ “ตกนรก” หมด

ซึ่งถือว่าวิธีคิดแบบนี้ ขัดกับหลักคำสอนของคริสต์ศาสนาที่ว่า พระเจ้าไม่ทรงปรารถนาให้ผู้ใดได้รับความพินาศ แต่ทรงประสงค์ให้ทุกคนรอด ด้วยเหตุนี้ พระเจ้าจึงทรงประทานเงื่อนไขและเครื่องมือให้มนุษย์ทุกคนไปสู่ “ความรอด” ได้ สังคายนาวาติกัน ครั้งที่ 2 นำไปสู่มุมมองใหม่สร้างรู้สึกร่วมกับผู้คนแห่งยุคนี้ ว่าเป็นยุคสมัยแห่งความเห็นอกเห็นใจ ชาวคริสต์ต้องแสดงออกถึง “การเป็นพยานด้วยวิถีชีวิตและการเสวนา” นั้น หมายถึง ชาวคริสต์ต้องเป็นหนึ่งเดียวกันกับทุกคนด้วยความเคารพและความรัก ต้องถือว่า ตนเป็นคนหนึ่งในประชาคมเดียวกัน ซึ่งต้องมีส่วนร่วมในวิถีวัฒนธรรมและสังคม ต้องร่วมแรงร่วมใจกันในการสร้างสังคมแห่งคุณธรรมความดี

2. การแสวงหาความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างศาสนาอิสลามกับศาสนาคริสต์ ภายใต้ชื่อ A Common Word

ดังที่ทราบกันอยู่โดยทั่วไปว่า ความขัดแย้งระหว่างศาสนาคริสต์กับอิสลามนั้นมีสืบเนื่องยาวนาน ตั้งแต่ยุคเริ่มต้นของอิสลาม จนขยายตัวมาสู่ความขัดแย้งและสงครามศาสนาในเวลาต่อมา ผู้นำศาสนา นักวิชาการ หรือแม้แต่ผู้นำบิฮิสลามโดยทั่วไป พยายามปลุกกระแสแห่งความเกลียดชังให้เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา อย่างที่เราได้พบอยู่โดยทั่วไป

อย่างไรก็ตาม ดูเสมือนว่า ศาสนิกทั้งสองศาสนาได้เรียนรู้อะไรบางอย่างจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ว่า ความขัดแย้งและสงครามไม่ได้ก่อให้เกิดผลดีแต่ประการใด แก่ศาสนาทั้งสอง ข้อสรุปนี้จะเห็นได้จากท่าทีของคริสต์ศาสนาในสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ที่ได้กล่าวมาแล้ว ทางฝ่ายอิสลามเองก็เกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงที่สำคัญด้วยเช่นกัน โดยเมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2006 หรือ 1 เดือนหลังจากพระดำรัสของสมเด็จพระสันตะปาปาเบเนดิกต์ที่ 16 เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2006 ที่มหาวิทยาลัยโรเซนเบอร์เกอร์ ประเทศเยอรมัน ซึ่งในพระดำรัสในหัวข้อ “ศรัทธา เหตุผลและมหาวิทยาลัย - ความทรงจำและการคิดใคร่ครวญ” (Faith, Reason and University - Memories and Reflections) ในพระดำรัสของพระสันตะปาปาเบเนดิกต์ที่ 16 ครั้งนั้น ท่านได้เอ่ยถึงคำดำรัสของกษัตริย์มานูเอลที่ 2 ซึ่งเป็นจักรพรรดิคริสเตียนของอาณาจักรไบเซนไทน์ซึ่งเป็นผู้ปกครองกรุงคอนสแตนติโนเปิล ก่อนล่มสลายกลายเป็นอาณาจักรออตโตมาน ซึ่งปกครองโดยจักรพรรดิมุสลิม

ในการดำรงศรัทธานั้น นำความไม่สบายใจมาสู่ประชาคมมุสลิมเป็นอย่างยิ่ง มีการประท้วง และการวิจารณ์คำพูดของสันตะปาปาเบเนดิกต์ที่ 16 อย่างกว้างขวาง

อย่างไรก็ตาม หลังพระดำรัส 1 เดือน จึงได้มีการรวมตัวของนักวิชาการ นักศึกษามุสลิมจำนวนมาก ได้ร่วมกันส่งจดหมายเปิดผนึก ไปถึงองค์สันตะปาปา ซึ่งมีความยาวถึง 6 หน้ากระดาษ และมีผู้ลงนาม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการ และผู้นำศาสนาจากประเทศมุสลิมถึง 38 คน ซึ่งในจดหมายเปิดผนึกฉบับนี้ นอกจากเป็นจดหมายเกี่ยวกับความเข้าใจที่ถูกต้องในประเด็นต่างๆ แล้ว จดหมายฉบับนี้ยังเชิญชวนให้สมเด็จพระสันตะปาปาเบเนดิกต์ที่ 16 มาเป็นกำลังสำคัญในการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องและสร้างความร่วมมือระหว่างศาสนาคริสต์กับอิสลาม ซึ่งจากจดหมายเปิดฉบับดังกล่าว นำไปสู่การแสวงหาความร่วมมือระหว่างศาสนาคริสต์กับอิสลามที่กว้างขวางออกไปอีกและได้พัฒนาไปสู่ความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยการออกจดหมายที่เรียกว่า The ACW Letter หรือ The A Common World Letter โดยมีชื่อเต็มๆ ว่า A Common World between Us and You ซึ่งอาจจะแปลเป็นภาษาไทยที่เข้าใจง่ายๆ ว่า “ความสอดคล้องของคำสอนระหว่างของเรากับของท่าน” ซึ่งในจดหมายฉบับนี้มีได้เป็นจดหมายเปิดผนึกถึงสันตะปาปาเบเนดิกต์ที่ 16 เป็นการเฉพาะแต่เป็นจดหมายเปิดผนึกของมุสลิมที่ถึงบุคคลสำคัญชาวคริสต์โดยทั่วไป ซึ่งจดหมายฉบับนี้มีผู้ลงนามที่เป็นบุคคลสำคัญในโลกมุสลิมถึงกว่า 300 คน และปรากฏว่ามีจดหมายตอบกลับ มาจากบุคคลสำคัญชาวคริสต์และองค์กรต่างๆ ถึง 70 ฉบับ ซึ่งล้วนแล้วแต่สนับสนุนข้อเสนอแนะดังกล่าว ที่จะแสดงถึงความร่วมมือระหว่าง 2 ศาสนานี้

เนื้อหาโดยรวมของจดหมายฉบับนี้ เริ่มต้นด้วยการพูดถึงความสำคัญของจำนวนผู้นับถือศาสนาคริสต์กับอิสลามซึ่งมีจำนวนถึงครึ่งหนึ่งของประชากรโลก ความเข้าใจอันดีและความสันติระหว่างผู้นับถือศาสนาทั้งสองเป็นเรื่องสำคัญ อนาคตของโลกที่จะสร้างสันติสุขจึงหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะต้องอาศัยความร่วมมือในการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นของประชาคมทั้งสองศาสนานี้

ในจดหมายฉบับนี้ ผู้เขียนได้เปรียบเทียบคำสอนที่ปรากฏในคัมภีร์ อัลกุรอาน และวจนะของท่านศาสดามูฮัมหมัดกับคำสอนที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิล ทั้งภาคพันธสัญญาเก่า

(The Old Testament) และภาคพันธสัญญาใหม่ (The New) ในประเด็นหลัก คือ 1) ความเชื่อในพระเจ้า 2) การปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ โดยผู้เขียนได้นำเสนอคำสอนที่สอดคล้องในสองศาสนา

ในประเด็นแรก คือ ความเชื่อในพระเจ้านั้นในคัมภีร์ อัลกุรอาน กล่าวว่า

“จงกล่าวเถิด,พระเจ้านั้นทรงเออะ.....”

(อัลลิลกลาส, 112)

“และจงรำลึกถึงพระนามของแห่งผู้อภิบาล

ของเจ้า และจงตั้งจิตมั่น ต่อพระองค์”

(อัลมุซซัมมิล, 73 : 8)

และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ การกล่าวปฏิญาณตนของมุสลิมนั้น คือ กล่าวว่า “ไม่มีพระเจ้าคนอื่นใดควรค่าแห่งการเคารพนอกจากอัลลอฮ์ และมุฮัมหมัดนั้นเป็นศาสนทูตของพระองค์ซึ่งถือเป็นคำสำคัญของการยืนยันความเป็นมุสลิม ในขณะเดียวกัน ในบทแรกของคัมภีร์ คือ สุเราะห์ฟาติราร์ ก็มีคำกล่าวยืนยันว่า

“เฉพาะพระองค์เท่านั้น ที่ข้าพระองค์เคารพภักดี

และเฉพาะพระองค์เท่านั้น ที่พวกข้าพระองค์ขอความช่วยเหลือ”

(อัล ฟาติราร์, 1 - 5)

การนั้นยังมีความศรัทธาในพระเจ้าองค์เดียว ไม่ตั้งสิ่งอื่นคู่เคียงกับพระเจ้า ดังนี้

“ในหมู่มนุษย์นั้น มีผู้ที่ยึดถือ บรรดาสิ่งอื่นๆ เป็นคู่เคียงพระเจ้า

พวกเขารักมัน เสมือนหนึ่งความรักที่มีต่อพระเจ้า

แต่บรรดาผู้ศรัทธานั้นมีความรักต่ออัลลอฮ์มากกว่า”

(อัล บะเกาะเราะฮ์ 2 : 165)

“หัวใจของเขาที่อ่อนโยนลงด้วยการรำลึกถึงพระเจ้า”

(อัครทูต 39 : 23)

นอกจากโครงการจากคัมภีร์อัลกุรอานดังที่กล่าวแล้ว จดหมายฉบับนี้ ยังกล่าวถึงโครงการอื่นๆ อีกมากมาย

หลังจากได้อ้างโครงการจากคัมภีร์อัลกุรอานแล้ว เพื่อเป็นการเปรียบเทียบให้เห็นถึงความสอดคล้องระหว่างคัมภีร์อัลกุรอานกับคัมภีร์ไบเบิล จดหมายฉบับนี้จึงได้กล่าวถึงความในคัมภีร์ไบเบิลเป็นการเปรียบเทียบ

“โอ คนอิสราเอล จงฟังเถิด พระเยโฮวาห์

พระเจ้าของเราทั้งหลาย เป็นพระเจ้าองค์เดียว ท่านจงรัก

พระเยโฮวาห์ พระเจ้าของท่าน ด้วยสุดจิตสุดใจ

และสิ้นสุดกำลังของท่าน”

(เฉลยธรรมบัญญัติ 6 : 4 - 5)

ข้อความในทำนองเดียวกันที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิลภาคพันธสัญญาเรานั้น ก็ยังสอดคล้องกับคำกล่าวของพระเยซู เมื่อถูกพวกฟาริสีต้องการทดสอบพระองค์ ดังข้อความที่ว่า

“ฝ่ายพวกฟาริสี เมื่อได้ยินว่า พระองค์ทรงทำให้พวกสะดูสีนั่งอยู่จึงประชุมกัน มีบาเรียน (lawyer) ผู้หนึ่งในพวกเขาทดลองกายภาพพระองค์ ว่า “อาจารย์เจ้าข้า ในธรรมบัญญัตินั้นข้อใดสำคัญที่สุด” พระเยซู ทรงตอบเขาว่า “จงรักพระองค์ผู้เป็นพระเจ้าของเจ้าด้วยสุดจิตสุดใจของเจ้า และด้วยสิ้นสุดความคิดของเจ้า” นั้นแหละ พระบัญญัติข้อใหญ่และข้อต้น ข้อที่สองก็เหมือนกันคือ “จงรักเพื่อนบ้านเหมือนรักตนเอง” ธรรมบัญญัติและคำของพระเจ้าผู้เผยพระวจนะทั้งสี่นี้ขึ้นอยู่กับพระบัญญัติสองข้อนี้”

(มัทธิว, 22 : 34 – 35 ; มาระโก, 12 : 28 - 31)

นอกเหนือจากความดังที่กล่าวแล้วข้างต้น ยังมีข้อความจากที่อื่นอีกมากมายที่นำมาอ้าง และกล่าวเปรียบเทียบกับความเชื่อทั้ง 2 ศาสนานี้ ในประเด็นเกี่ยวกับพระเจ้าและการศรัทธาในพระเจ้า

ส่วนประเด็นที่ 2 คือ การปฏิบัติดีต่อเพื่อนมนุษย์นั้นในหลักคำสอนของอิสลามได้เน้นย้ำอย่างชัดเจนเกี่ยวกับการรักและเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ ความรักในเพื่อนมนุษย์ นั้นคือการแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมของความรักที่มนุษย์มีต่อพระเจ้า เพราะในอิสลามนั้นถือว่า หากปราศจากความรักจากเพื่อนมนุษย์แล้ว แสดงให้เห็นว่าเขาไม่ใช่ผู้ที่ศรัทธาในพระเจ้าที่แท้จริง หรือเขาไม่ใช่ผู้ที่มีคุณธรรมที่แท้จริง ดังที่พระเจ้าได้ตรัสไว้ในคัมภีร์อัลกุรอาน ว่า

“หาใช่คุณธรรมไม่ การที่พวกเจ้าเฟินหน้าของพวกเจ้าไปทิศตะวันออกและทิศตะวันตก แต่หาว่าคุณธรรมนั้นคือ ผู้ศรัทธาต่ออัลลอฮ์ และบริจาคทรัพย์ทั้งที่มิมีความรัก ในทรัพย์นั้น แก่ญาติที่สนิทและบรรดาเด็กกำพร้า และแก่บรรดาผู้ยากจน และผู้ที่อยู่ในการเดินทาง และบรรดาผู้ที่มาขอและบริจาคในการไถ่ทาส และเขาคำรงไว้ซึ่งการละหมาดและจ่ายซะกาต และคุณธรรมนั้น เมื่อเขาได้สัญญาไว้ และบรรดาผู้ที่รักษาสัญญาของเขา โดยครบถ้วน เมื่อเขาสัญญาไว้และบรรดาผู้อดทนในความทุกข์ยากและความเดือดร้อน และขณะที่ต่อสู้ในสมรภูมิตนเหล่านี้แหละ คือ บรรดาผู้สัตย์จริง และนี่แหละ คือ ผู้ศรัทธา ที่แท้จริง”

(อัล บะ เกาะ เราะห์, 2 : 177)

หรือโอองการที่ว่า

“พวกเจ้าจะไม่ได้ชื่อว่า เป็นผู้มีความคุณธรรมเลย จนกว่าพวกเจ้าจะบริจาค สิ่งที่พวกเจ้าหวงแหน และสิ่งใดที่พวกเจ้าบริจาคไป แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรู้ ในสิ่งนั้นดี”

(อาลี : อิมรอน, 3๗ : 92)

และในการปฏิบัติดีต่อเพื่อนมนุษย์นี้ มีคำกล่าวของท่านศาสดา มุฮัมมัด ชัดเจนว่า

“ ในหมู่พวกท่านนั้นจะยังไมถือว่าเป็นผู้ศรัทธาจนกว่าท่านจะรักพี่น้องของท่าน
เท่ากับรักตัวท่านเอง”

(มุสลิม ,กิตาบุลอิมาน อาดิษที่ 45)

ในการปฏิบัติดีต่อเพื่อนมนุษย์นั้น ในคริสต์ธรรมคัมภีร์ ก็ได้กล่าวอย่างชัดเจน

“อย่าเกลียดชังพี่น้องของเจ้าอยู่ในใจ แต่จงรักเพื่อนบ้านของเจ้า
เพื่อเจ้าจะได้ไม่ต้องรับโทษเพราะเขา เจ้าอย่าแค้นหรือผูกพยาบาท
ลูกหลานญาติพี่น้อง ของเจ้า แต่เจ้าจงรักเพื่อนบ้านเหมือนรักตนเอง”

(ลวินตี, 19 : 17 - 19)

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นเพียงข้ออ้างบางส่วนของ “A Common World between Us and You” ที่ทางฝ่ายผู้นำศาสนาและนักวิชาการมุสลิมได้นำเสนอแนวทางในการสร้างความเข้าใจร่วมกันของทั้ง 2 ศาสนา

มีข้อสังเกตบางประการจากผลของการนำเสนอแนวคิดร่วมกันของนักการศาสนาและนักวิชาการมุสลิมข้างต้น กล่าวคือ

ประการแรก การดำเนินการครั้งนี้ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่จะสร้างความเข้าใจดีต่อกัน ซึ่งมันห่างหายไปตั้งแต่เกิดเหตุการณ์ 9/11/2001 การที่มีบุคคลสำคัญทั้งนักการศาสนา และนักวิชาการมุสลิมจากทั่วโลกได้ร่วมกันประกาศคำสอนที่ชัดเจนและดูเหมือนจะมีพลังพอสมควรของการเรียกร้องไปสู่ “ความรักในพระเจ้าและความรักในเพื่อนมนุษย์” ข้อมูลที่ได้นำเสนออย่างมากมายและลุ่มลึกเช่นนี้ ที่ปรากฏทั้งในคัมภีร์อัลกุรอาน คำกล่าวของท่านศาสดามุฮัมมัด และข้อความในพระคัมภีร์ไบเบิล ย่อมสะท้อนความสอดคล้องของคำสอนของท่านศาสดาอย่างชัดเจน การรวมตัวกันของผู้นำศาสนาและนักวิชาการมุสลิมที่มีทั้งความเป็นเอกภาพและแนวคิดที่สร้างสรรค์เช่นนี้ น่าจะเป็นพลังที่สร้างอนาคตแห่งความสัมพันธ์สุขระหว่างคนสองศาสนานี้ได้

ประการที่สอง การแสดงท่าทีของผู้นำศาสนาและนักวิชาการมุสลิมที่ใช้คำพูดที่แสดงความเป็นเพื่อนเช่นนี้ เป็นท่าทีที่สร้างสรรค์ เป็นการแสวงหาจุดร่วมที่จะนำไปสู่ความเข้าใจร่วมกัน และการร่วมมือกันในอนาคตได้เป็นอย่างดี

ประการที่สาม วิธีการเช่นนี้จะช่วยให้ศาสนิกทั้งสองศาสนาไม่เพียงแค่นั่งหลับใจตรวจสอบทบทวนคำสอนของศาสนาของตนเท่านั้น แต่ยังกระตุ้นให้ศาสนิกแต่ละศาสนาได้ดำเนินชีวิตไปตามคำสอนของศาสนาอย่างถูกต้อง พร้อมกับมีท่าทีต่อศาสนาอื่นที่ใจกว้างและยอมรับฟังและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

ประการที่สี่ ซึ่งเป็นข้อห่วงใยก็คือ แนวคิดที่สร้างสรรค์เช่นนี้ จะส่งผลต่อการแก้ไขแนวคิดแบบความคิดสุดโต่งและนิยมความรุนแรง (Violent Extremism) ที่เกิดในศาสนาได้หรือไม่ เพราะแนวคิดนี้กำลังมีบทบาทส่งผลกระทบแก่สังคมทุกฝ่ายทั่วโลกในขณะนี้ โดยเฉพาะในฝ่ายมุสลิมเอง ที่จะต้องนำความเป็นเอกภาพทางความคิดเชิงสร้างสรรค์นี้ไปปฏิเสธการใช้ความรุนแรง การปราศจากความเมตตาความเห็นอกเห็นใจ ไม่ว่าจะด้วยวิธีการอบรมบ่มเพาะหรือการใช้วาทกรรมในรูปใดๆ ก็ตาม

เชื่อมั่นได้ว่า หากผู้นำศาสนาและนักวิชาการของทั้งสองศาสนาได้ให้ความสำคัญอย่างจริงจังต่อความที่ปรากฏในจดหมายและนำไปสู่ความร่วมมืออย่างจริงจังในการแก้ไขวิกฤตที่เกิดขึ้นจริงในเวลานี้ ก็น่าจะเป็นกำลังที่จะสร้างสันติภาพขึ้นจริงได้ และในขณะเดียวกัน ก็จะเป็นพลังที่จะป้องกันไม่ให้แนวคิดนิยมความรุนแรงและการเกลียดชังระหว่างศาสนามีที่ทางที่จะขยายผลแนวคิดนี้ได้อีกต่อไป

3. พุทธศาสนิกฯ กับความพยายามสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างพุทธศาสนากับคริสต์ศาสนา

พุทธศาสนิกฯ มีปณิธานของชีวิตอยู่ 3 ประการ กล่าวคือ 1) ให้ศาสนิกในศาสนาใดก็ตามเข้าถึงความหมายอันลึกสุดแห่งศาสนาตน 2) ทำความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา และ 3) ดึงมนุษยให้ไกลเสียจากอิทธิพลของวัตถุนิยม ซึ่งตลอดชีวิตของท่านก็ได้พยายามทำสุดความสามารถของท่าน ในปณิธาน ข้อ 1 นั้น ท่านได้ทำให้ประจักษ์แล้ว ผลงานของท่านมากมายได้ฝากไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาทำความเข้าใจ ส่วนปณิธานที่ 2 นั้น ท่านได้ “ทอดสะพาน”

แนวคิดแบบพุทธศาสนาของท่านเข้าไปในฝั่งของคริสต์ศาสนา เป็นการ “เปิดประตู” ไปสู่การสานเสวนาระหว่างศาสนาอย่างชัดเจน โดยท่านได้นำเสนอคำเทศนาของท่านในหัวข้อ “ใจความแห่งพุทธธรรมเท่าที่พุทธบริษัทควรทราบ” ซึ่งในตอนหลังได้มีการถอดเทปคำบรรยายของท่านมาตีพิมพ์ เป็นหนังสือชื่อ พุทธ - คริสต์ ในทัศนะของท่านพุทธทาส (ใจความแห่งคริสต์ธรรมเท่าที่พุทธบริษัทควรทราบ)

วิธีการนำเสนอของท่านพุทธทาสที่ใช้วิธีที่ท่านใช้อยู่เสมอ และสามารถทำสิ่งที่เข้าใจยากหรือไม่เข้าใจ ให้ชัดเจนยิ่งขึ้นโดยวิธีการ “ตีความคำต่างๆ” ที่ปรากฏในคำสอนศาสนา วิธีการนี้ท่านใช้ได้ผลมาแล้วและเป็นที่ยอมรับ คือ “ภาษาคน - ภาษาธรรม” โดยการนำคำที่เข้าใจไม่ถูกต้องหรือเข้าใจแต่ไม่ก่อให้เกิดผลประโยชน์นำมาตีความให้เกิดความเข้าใจและเกิดประโยชน์แก่ชีวิต

ในครั้งแรกของการเทศนา ภายใต้วัยข่อยเรื่อง “ประโยชน์ของการศึกษาศาสนาเปรียบเทียบ” โดยท่านได้กล่าวไว้เป็นหลักการว่า “พยายามมองหาให้พบว่า ธรรมะในศาสนาอื่นนั้นมันมีอยู่อย่างไร” (พุทธทาสภิกขุ, 2527 : 2)

จุดยืนของการพยายามสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนาของท่านพุทธทาสจะเห็นได้จากคำเทศนา ดังนี้

“ทำไมเราจึงมาทำการศึกษเปรียบเทียบศาสนาต่างๆ เพื่อความเข้าใจอันดีต่อกัน ทั้งนี้ก็เพราะว่า มันมีความจำเป็นหรือมีเหตุผลที่จะทำเช่นนั้น ท่านทั้งหลายทุกคนเป็นพุทธบริษัท ท่านก็จะตะโกนอยู่แทบทุกวันว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น แล้วท่านจะถือว่า พวกที่นับถือศาสนาอื่นนั้นไม่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย กับเราหรืออย่างไร ถ้าเราไม่ถือเราก็จะเป็นคนพูดไม่จริง ถ้าเราถือ เราต้องถือว่า สัตว์ทั้งหลาย ไม่ว่าเราจะนับถือศาสนาอะไรเขาก็เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายต่อเรา เขาก็ต้องมีความรัก มีความเมตตากรุณา คบหาสมาคม ช่วยเหลือเกื้อกูลกันสุดความสามารถที่เราจะช่วยให้ เราต้องมีความเข้าใจต่อกันและกัน จนไม่มีความรังเกียจกัน”

(พุทธทาสภิกขุ, 2527 : 2 - 3)

นอกจากท่านพุทธทาสต้องการให้พุทธศาสนิกชนเปิดใจกว้างที่จะทำความเข้าใจศาสนาอื่นในฐานะ เพื่อนมนุษย์ด้วยกันแล้ว ท่านยังเห็นว่า อุปสรรคสำคัญที่ทำให้ศาสนิกชนในศาสนาต่างๆ เกิดความไม่เข้าใจกันนั้น สาเหตุมาจากศาสนิกชนยังขาดความเข้าใจที่ถูกต้องในศาสนาของตนไม่รู้จุดหมายที่แท้จริงของคำสอนในศาสนาตน ทางที่ดีที่สุดที่สุด คือ ต้องสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องในหลักคำสอนในศาสนาที่ศาสนิกชนศรัทธา ดังที่ท่านกล่าวว่า

“ถ้าแต่ละคน ไม่เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตนๆ แล้ว
 จะเป็นเหตุให้เขารู้สึกว่า ศาสนามันแตกต่างกัน จนเป็นข้าศึกแก่กัน
 แต่ถ้าทุกคนเข้าถึงหัวใจแท้ๆ ของศาสนาของตนแล้ว
 นั้นแหละจึงจะรู้สึกว่า ทุกคนมีความเหมือนกัน
 ตรงที่ต้องการให้ทุกคนหมดความเห็นแก่ตัว
 จนกระทั่งหมดตัวตน ไม่มีกิเลสไปตามอำนาจแห่งตัวตน
 เขาเข้าใจข้อนี้ดีได้ก็ต่อเมื่อ เข้าใจถึงหัวใจของศาสนาของแต่ละคน เท่านั้น”
 (พุทธทาสภิกขุ, อ้างแล้ว, หน้า 4)

เป็นที่น่าสังเกตว่า ทำไมท่านพุทธทาสจึงยกเอาการเปรียบเทียบ คำสอนเฉพาะแต่ศาสนาคริสต์ไม่ได้กล่าวถึงศาสนาอิสลามหรือศาสนาเทวนิยมอื่นๆ เลย ในข้อ 2 ท่านพุทธทาสให้เหตุผลว่า

“ทำไมยกเอามาแต่ศาสนาคริสต์ก็เพราะเห็นว่ามันพอ คือ
 เอาศาสนาคริสต์เป็นหลักในบรรดาศาสนาที่มีพระเจ้าเป็นเครื่องยึดถือ
 เราเอาศาสนาคริสต์เป็นหลักศาสนาเดียวก็พอ ศาสนายิวหรือศาสนาอิสลาม
 ก็มี หลักเกณฑ์อย่างเดียว....
 ขอให้เข้าใจว่า มันก็เท่ากับทำความเข้าใจระหว่างศาสนาทุกศาสนา”
 (พุทธทาสภิกขุ, อ้างแล้ว, หน้า 8)

บรรณานุกรม

- กীরติ บุญเจือ. (2524). **พระไตรปิฎกสำหรับชาวคริสต์**. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา.
กรมการศาสนา. (2515). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง**. กรุงเทพฯ : หน่วยงานพิมพ์และ
จำหน่ายศาสนภัณฑ์.
- พุทธทาสภิกขุ. (2519). **แก่นพุทธศาสตร์**. กรุงเทพฯ : พุทธบูชา.
- สมาคมคริสต์ธรรมแห่งประเทศไทย. (2512). **พระคริสต์ธรรมคัมภีร์**. กรุงเทพฯ : สมาคม
คริสต์ธรรมแห่งประเทศไทย.
- สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ. (2546). **พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมคำแปลเป็นภาษาไทย**.
มะดีนะฮ์ : ศูนย์กษัตริย์ฟาฮัดเอการพิมพ์อัลกุรอาน.
- Hans Kung. (2009). **Past, Present and Future**. Islam : Oxford one world
Publication.

